

lan, hogy melyik systemába tartozik, az illető képződmény a csoport (group) valamelyik (tetszés szerint választott) színével jelöltetnek meg s egyedül a csoport monogramma iratnék hozzá.

Ha a bizonytalanság annyira menne, hogy még a csoport sem bizonyos, a melybe a képződmény tartozik, ebben az esetben hasonlóképen kellene eljárni mint az imént, csak hogy ekkor a csoport monogramma mellé kérdőjel (?) lenne teendő.

A homophon végzetekről. Nem lenne fölösleges dolog, ha illetékes szakférfiak tanulmány tárgyává tennék, mikép lenne keresztül vihető, hogy az egyértékű tagokat jelző műszók a csoportok, systemák stb. körében egyforma szótaggal végződjenek; de jelenleg úgy véljük még nem érkezett el az ideje, hogy ez a kérdés a berlini kongresszuson eszmecsere tárgyává tétessék.

Budapesten, 1884 junius 10-ikén.

UJABB ADATOK AZ ERDÉLYI MEDENCZE ŐSEMLŐSEIHEZ.

Az erdélyi medencze déli tájain folytatott gyakori utazásaim néhány közérdekű őslénytani adatot juttatának birtokomba, melyeket saját barlangkutatásaim ilyenmű eredményével kiegészítve vagyok bátor nyilvánosság elé bocsátani, megjegyezve, hogy a harmad- és negyedkor ősemlősei mellé a később kihalt fajokat is be kívántam sorozni.

I. Alsó-Marosvölgy.

1. *Tordos.* A prähistorikus leleteiről nevezetessé vált marosmenti helységről 1875 óta, a mely évben TORMA ZSÓFIA úrhölgy tagtársunk ez érdekes őstelepet felfedezte, egész kis irodalom* keletkezett. Magam is részese lévén a kutatásnak és irodalmi értékesítésnek, még 1877-ben közzétett *Kőkorszaki ember nyomai Hunyadmegyében* cz. kis munkám egész sorozatát tartalmazza az eddig Tordosról napvilágra került őslényeknek. A telep tudvalevőleg Dévától $\frac{5}{4}$ órányira a helységtől délre vonuló diluviális teraszban épen a Maros tükre felett vált hozzáférhetővé, következőleg az ősember kortársain kívül a jó magas partszegélyből valódi negyedkorú lények maradványai is előnkbe kerülhetnek.

A Tordosról kikerült leletek legnagyobb része TORMA ZSÓFIA úrhölgy tulajdonát képezi, aki szászvárosi lakásán egész muzeumot rendezett be. Jókora

* SCHUSTER VILMOS a Siebenb. deutsch. Tageblatt 1876 april 30. s köv. számaiban. — Hunyadmegyei neolithtelepek, TORMA ZSÓFIA; Erdélyi Muzeum 1878. évf. 5., 6., 7. számaiban. Tordosról Archaeol. Értesítő 1884. évf. TÉGLÁS G. Nemzet 1884. évf

mennyiség jutott N.-Enyedre HERPEI KÁROLY tanár útján s egy kis töredéket képez a SÁNDOR JÁNOS szászvárosi tanár anyaga és saját gyűjtésem.

Az idáig innen képviselt fajok: *Cervus elaphus fossilis*, különösen agancsai, többnyire feldolgozott állapotban. — *Bos urus* elég bőven. — *Cervus Capreolus*, mely itt közelben most nem fordul többé elő. — *Sus scrofa*, *Bos primigenius*.

2. *Boj* alig 1 órányira Tordostól a Maros jobb parti előhegységen épült helység. Innen 1 teljes agancsát bírja a hunyadmegyei történelmi és régészeti társul. néhai BALINT ÖDÖN ajándékából a *Cervus elaphus fossilis*-nak.

3. *Sztrigy Szt.-György*. Az *Elephas primigenius* leletéről nevezetessé vált helység* mellett a Sztrigy vizéből halásztak ki egy *Cervus elaphus foss.* agancsot, mely nagy hihetőséggel a falu közelében hullhatott ki a lösz-part-szegélyből. Jellemző, hogy a falusiak kerítésükre illesztették madárijesztőnek.

Ugyancsak Sztrigy-Szt.-Györgyről s az *Elephas primig.* vázával kitűnt *Kulesár-árok*ból kaptam a *Hyana spelaea* állkapocstöredékét egy ép zápfoggal. E lelőhelyről bírok egy *Equus primigenius* zápfogat. CSATÓ JÁNOS említ onnan *Rhinoceros tichorh.* zápfogtöredékeket (az erd. muz. egyf. birtokában) és *Capra oris-t.* Szóval ezen árok 5 fajjal gazdagítá irodalmunkat.

4. *Nándor*. A Cserna egyik mellékpataka a Peták, Nándor falunál keskeny szirtszoroson át surran ki a Ruszka-Pojánához tartozó övhegységből. E szoros meredek falazatában több barlang tátong s azok közt nagyságra, kulturtörténelmi jelentőségére, de egyuttal paleontologiai szempontból is a Sárkánybarlang jó első sorban említésbe. A barlangba vezető két folyosó nagyobbikából került u. is elő a *Cervus megaceros* két agancsa. A szarvasok nemzetsége nek ez óriás faja a Marosvidéken több lelőhelyről nem ismeretes. Az Olt vidékén csupán N.-Szeben mellett Szt.-Erzsébetfalva (Hammersdorf)** szolgáltatta agancstöredékét. Másik lelőhelyeül ismerjük Apa-Nagyfalut, honnan egy ép koponya került csaknem ép agancsdíszével a kolozsvári muzeum-egylet, illetőleg az egyetem palaeontologiai gyűjteményebe. A másik szintén igen remek példányt (ép koponya teljes agancspárral) ugyanott szemlélhetjük a hasonlóképp Szolnok-Dobokamegyében fekvő *Usobánkáról*.***

A nándori példányok fájdalom meg se közelítik minőség tekintetében a csobánkai és nagyfalusi ezimeres koponyákat; azonban töredékes mivoltukban is becses adalékai a diluviumnak ezen a környéken.

A nándori agancsok csakis eszközgyártás czéljából juthattak be a barlangba, melynek magas fekvése s keskeny bejárója egyaránt kizárja annak

* Földtani Közlöny XV. köt. 1885. évf. 3—5. füzet 135. lapján.

** ACKNER M. Verhandl. d. Herm. Ver. f. Naturwiss. 1852. évf. 3. füzet 6—11. lap s KOCH ANTAL. Erdély ősemlecs-maradványai és az ősemberre vonatkozó leletei. Erdélyi muzeumegyl. Évk. 1876. 120. l.

*** KOCH A. Erdély ősemlecs-maradványai 128. lap. A nagyfalusról néhai PÁVAI ELEK közlése után HAUER és STACHE Geologie Siebenbürgens 385. lapján.

lehetőségét, hogy oly állat, melynek nagyságát 10 lábba becsülik, ide feljuthatott volna. A gimfélék mai leghatalmasabb fajtája: a kanadai wapiti is mögötte marad a *Cervus megaceros*-nak, mennyiben agancsainak hegye alig négy lábnyira távozik el egymástól, holott az apa-nagyfalusin is $2.44 m$ a csobánkain $1.85 m$ a távköz s voltak leletek, melyeken e méret $4 m$ -re emelkedett. Hogy a nándori barlang ez érdekes leletét a kőkori ember csakugyan át akarta idomítani, azt az egyik agancson mutatkozó bevágások s a másik szembogán és első ágán észrevehető csonkítások is bizonyítják. Az epebb agancs rózsája és szemboga jól megmaradt. Kerülete a rózsatőnél $0.27 m$ szemboga $0.10 m$ tövétől az első ágig $0.22 m$ s ott kerülete is ugyanannyi. Hossza $0.37 m$ s mert az egésznek alig $\frac{1}{3}$ -át látjuk: eredetileg $1.1—1.2 m$ hosszúra lehetett fejlődve. Felületén 26 jól kivethető barázda fut a szembog felé.

Nándorról *Hyana spelaea* * alsó állkapcsa is napfényre került egy előzáfoggal, míg a többi fognak csak medrét vehetjük ki. Szövege igen tömött, felülete halvány szalmasárga dendritekkel diszítve.

Ursus spelaeus fogai hasított állapotban s bele égetődött creosott dendrit rajzolatokkal. A fogak nyilván nyakékül vagy bátorságot, védelmet nyújtó talizmánul szolgáltak.

Rhinoceros tichorhinus (rekeszes orru, vagy gyapjas orrszarvú) fogtöredéke. Az alsó Marosvölgyből csupán Sztrigy-Szt-György szolgáltatott Rhinocerosot s a Csernavidékről ez az első lelet. Ismeretes lelőhelyei még ** Kolozs-Monostor (záfog), Póka-Keresztúr (Maros-Torda, ép koponya alsó állkapocs híján), Medgyes (állkapocstör. záfogakk.), Prépostfalva (Propstdorf, n.-sinki járás, lábszárcs.), Martinsberg (u. ott, hátsigolya), Kakasfalva (Szebenm.), Apátfalva (újgyházi járás. koponyatör.), Sz.-Ágotha, Holzmengen (újgyházi jár., teljes koponya, lábszárcsonttöred., záfogak, állkapocstöredék), Szt.-Erzsébetfalva (Hammersdorf, N.-Szeben, állkapocstöred.), A.-Rákos (záfogai s egyéb csonttöredékei). Mindezek az alsórákosi, pókakeresztúri, kolozs-monostori kivételével, melyek a kolozsvári muzeumegyletnél (Pókakeresztúrról a kolozsvári ref. gymnasiumnál is), a segesvári ev. gymnasiumnál levő medgyesi kivételével, a nagyszombati Bruckenthal-muzeumban láthatók.

Equus primigenius záfogaival képviselve. (7 cm hosszúság, 2.2 cm széless.) Egyesek szénréteggel vannak bevonva.

Cervus elaphus agancstöve; *Cervus capreolus* állkapcsa, végtagi csontjai. Továbbá *Bos primigenius*, *Bos urus*, *Castor fiber* (hód) alsó balállkapocstöredéke. Eddig egyetlen barlangból se ismeretes hazánkban.

* Erről irtam volt a Természett. Közlöny 132. füzetében.

** KOCH ANTAL Erdély ősemlősei stb. ACKNER M. Verh. d. Herm. Ver. 1850. évf.

II. Vizavölgyvidék a N.-Küküllő és Olt közt.

A Nagy-Selyknél a Vizára kinyúló Bojavölgyből Szt.-Mihályról a most folyó év (1885) őszén sikerült a dévai reáliskola számára megszerezni a *Cervus elaphus foss.* agancsát.

III. Szebenvidék.

Az archaeologiai és paleontologiai szempontból kiváló jelentőségű Szent-Erzsébetfalva (Hammersdorf) N.-Szeben mellett tudvalevőleg kimeríthetetlen őslénytani kincsbányával rendelkezik a Venczel- és Remete-árkokban (Wenzel- und Einsiedler-Graben).

ACKNER MIHÁLY, ki épen az odavaló paplakot tette hangyaszorgalmú tevékenységével emlékezetessé, a nagyszebeni természettudományi egylet gyűjteményéből még 1852-ben a már többször idézett jelentésében felsorolta volt a következő fajokat: *Bos moschatus*, *Cervus megaceros*, *Cervus elaphus fossilis* agancsai, zápfogai, koponyatöredéke, *Cervus Guettardi*, *Cervus Dama priscus*, *Cervus capreolus* agancsa, *Ursus spelæus* koponyatöredéke, *Elephas primig.* l. 75 ^m/_l hossz. agyara, tövén 30 ^m/_m átmérővel, *Rhinoceros tichorh.* állkap.-töred. fogakkal, lábszárcs., *Equus primigenius* zápfogai és állkapocstöred.. *Hippotherium gracile* zápfogai a Congeria-agyagból. Én e lajstromhoz újat nem adhatok, csak az *Elephas primigenius* két meglepő nagyságú zápfogával számolhatok be. Pár év előtt egy cigány darabonként hordta be egy hatalmas mammoth vázrészeit a nagyszebeni piacra s e szomorú detail-üzlet juttata engem is e két zápfog birtokába. Úgy látszik, nagyobb részletben sehova se jutott ez érdekes példány.

IV. Közép-Marosvölgy.

1. *Remete* havasi falu mellett a vasútról is kivehető Pilis tető lábánál felfakadó forrásoknál 1100 láb magasban fáradhatatlan bűvárunk s kedves emlékű tanárom HERÉPEY KÁROLY úrnak a neogénbe iszapolva egy mammoth vázát sikerült 1877-ben megtalálni. Ennek agyarrészei s egyéb csontjai ajándékából a nagyenyedi collegium tulajdonába mentek át.

2. *Ürményes* Döcse mellett: a) *Rhinoceros* (*Acerotherium*) incisivum, b) *Elephas primigenius*, c) *Cervus alces*, d) *Bos urus* HERÉPEY KÁROLY gyűjtéséből N.-Enyeden.

V. Maros és Kisküküllő köze.

Szent-Gerliczéről ugyancsak HERÉPEY KÁROLY tanár által összeállított collegiumi gyűjteményben N.-Enyeden *Cervus tarandus* hatalmas koponyája.

VI. Csontbarlang.

A csontbarlangok sorát az Erdélyi Érczhegységben folytatott kutatásaim során nekem is sikerülvén egygyel gyarapítani, annak leleteit szintén fel kívánom e rövid jelentésbe ölelni.

A barlang közigazgatásilag a Toroczkó-Szt.-György tőszomszédjában fekvő Bedellőhöz tartozik, de helyrajzilag az Aranyosvölgyre gravitál, mennyiben épen a folyó jobbparti szikláiban akadunk rá, habár Toroczkó-Szt.-Györgyről intéztük is oda kirándulásunkat. A nép előtt *Csepegő vagy Cseppkőbarlang* néven ismeretes e barlang, melyet most a barlangi medve *Ursus spelæus* gazdag lelőhelyéül emelhetek ki. Részletes jelentésemet «Egy új csontbarlang Toroczkó vidékén,* a bedellői határban» című füzetkém tartalmazza. Ásatásom több szemfog mellett számos végtagi részleten, csigolyán és bordán kívül két koponyatöredéket eredményezett s hasonló szerencse kísérte ugyanott THOROCZKAY SÁNDOR helytulajdonos és dr. KOCH ANTAL kolozsvári egyetemi tanár későbbi ásatásait. Az itt általam kiásott fejtűz hossza 0·39 m/, magassága 0·18 m/, szélessége 0·25 m/. (Az oncsászai barlangból dr. KOCH ANTAL és dr. DEZSŐ BÉLA által a kolozsvári állattani intézetből leírtak hossza 0·424 m/, magasság 0·19 m/, szélesség 0·26 m/). A talált állkapocs hossza a szemfogi meder külső széléig 0·30 m/, magassága a felfüggesztési készülék helyén 0·10 m/, az utolsó zápfog medrének külső széléig 0·07 m/. A bedellői *Ursus spel.* femurja 0·45 m/ (oncsászai 0·47 m/); az idevaló két legnagyobb felkarcsont 0·30 m/ (oncsászai 0·41 m/). Az összes általam kiásott csontokon erős izombenyomatok, dudorodások vehetők észre s az egész alakzat magán viseli az egykori hatalmas izomzat nyomait.

A negyedkornak itt szóba hozott fajain végig tekintve a *Cervus megaceros* egy lelőhelylyel, az *Elephas primigenius* három, a *Rhinoceros tichorh.* egy, *Rhinoceros incisivum* egy, *Cervus alces* egy, *Cervus tarandus* egy, *Equus primigenius* kettő, *Hyæna spelæa* két új lelőhelylyel van a felsorolt adatokban képviselve.

Harmadkori emlősmaradványok.

HEREPEY KÁROLY tanár úr említett gyűjtéséből a nagyenyedi kollegium harmadkori állatmaradványokkal is dicsekedhetik. Ilyenek

1-ször egy *Anoplotherium* czombcsontja Borbánd (Gyulafehérvár mellett) közeléből;

* Megjelent a *Mathem. és természettudományi közleményekben* XVIII. kötet. 1882 III. szám 57—65. lapj. 1 rajzzal.

2. *Halitherium* sp. bordái *Csáklya* (Tövis felett A.-Fejérm. falu) mellől az eocénből.

Íme a negyedkori emlősöknek kilencz lelőhelyét mutathatom fel, melyek közül idáig a palaeontologiai irodalomban Sztrigy-Szent-György és Szent-Erzsébet (Hammersdorf) fordult elé, ellenben Tordos, Boj, Nándor, Bojavölgyi Szent-Mihály, Remete, Ürményes most soroztatnak először a lelőhelyek közé. Csontharangjaink sorába a bedellőit vezetem be s a harmadkori emlősök lelőhelyeit HERPEY KÁROLY tanártársam szívességéből *Borbánd* és *Csáklya* felemlítésével gyarapíthatom, miért neki e helyen hálás köszönetemet kifejezni elmulaszthatatlan kötelességemnek ismerem.

TÉGLÁS GÁBOR.

SUESS ELŐADÁSA A SUJTÓ LÉGRŐL.*

Nagy és nemes törekvések azok, a melyek a munkás osztályok helyzetének javítása érdekében sok helyütt és különféle alakban lépnek elő. S ha az eredmények igen gyakran nem érik is el a várakozást, azért elcsüggednünk nem szabad. A szerencsétlenségek következményeit enyhítő fázisoknál azonban még előbbre valók azok, a melyeknek célja az efféle szerencsétlenségek meggátlása. Az angol kőszénbányák robbanásai már évek óta a legnagyobb erőfeszítésekre indították az angol szakértőket, hogy e szörnyű bajokat, ha megakadályozni nem képesek, legalább enyhítsék. Azok a súlyos balesetek pedig, melyek azóta a kőszénbányászat fokozódó fejlődésével sok más országban s így fájdalom Ausztriában és Magyarországon is mind sűrűbben fordultak elő, indító okul szolgáltak, hogy az érdekelt szakértők mind behatóbban kutassák eme katasztrófák lényegét. Mihelyest e fontos kérdés újra neki lendül, legott számtalan többé-kevésbé alapos sejtelen bukkan elő: de igazi haladás a dolog lényegének megismerésében s következésképp az a remény is, hogy fognak találni módot a bányarobbanások meggátlására, voltaképpen csak közvetlen kísérletek útján várható. Az ilyen kísérletek azonban nemcsak drágák, de némely esetben szerfölött akadályosak is a bánya rendes művelése közben s ez az oka, hogy csak nagy ritkán találkoznak össze azok a szerencsés körülmények, a melyek között efféle sikeres kísérleteket lehet végrehajtani.

Eddigelé voltaképpen csak két nagy kísérlet-sorozatról tehetünk említést.

Az egyik az, a melyet tavaly Neunkirchen mellett (Trier kormánykerületben) a «König» bányában, a német kormány költségén hajtottak végre *a kőszénpor robbano képességére nézve*. Erre a célra 51 méter hosszú

ED. SUESS, Ueber schlagende Wetter. Verhandlungen der k. k. geolog. Reichsanstalt. 1885. Nr. 13; pag. 320.